

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

RETROSPECTIVE ANALYSIS OF DEVELOPMENT OF THE TOURIST INDUSTRY

У статті висвітлено історичні періоди розвитку туристичної галузі. Встановлено, що необхідною умовою виникнення туризму стало досягнення суспільством певного рівня розвитку продуктивних сил. Науковцями з моменту появи туризму як галузі знань робилися спроби встановлення його точної характеристики. Доведено, що стрімке накопичення емпіричних знань про туризм приводить до все більшої різноманітності підходів до проектування методологічних, теоретичних і практичних складників професійної підготовки кадрів для сфери туризму. Це зумовлено специфікою національних освітніх систем, різними умовами і рівнем розвитку місцевих індустрій туризму та їх секторів, відмінностями в історичному розвитку та становленні програм із туризму, освітніх закладів, що готують кадри для туристичної галузі, специфікою соціокультурних середовищ, що, загалом, ускладнює соціалізацію знань і перетворення їх на оперативний інструментарій розвитку туризму.

Ключові слова: туризм, індустрія туризму, історичні періоди, досвід, міжнародний туризм.

В статье освещены исторические периоды развития туристической отрасли. Установлено, что необходимым условием возникновения туризма стало достижение обществом определенного уровня развития производительных сил. Учеными с момента появления туризма как отрасли знаний предпринимались попытки определения его точной характеристики. Доказано, что стремительное накопление эмпирических знаний о туризме приводит к большому разнообразию подходов к проектированию методологических, теоретических и практических составляющих профессиональной подготовки кадров для сферы туризма.

Это обусловлено спецификой национальных образовательных систем, различными условиями и уровнем развития местных индустрий туризма и их секторов, различиями в историческом развитии и становлении программ по туризму, образовательных учреждений, готовящих кадры для туристической отрасли, спецификой социокультурных сред, что, в общем, затрудняет социализацию знания и превращения их в оперативный инструментальный развития туризма.

Ключевые слова: туризм, индустрия туризма, исторические периоды, опыт, международный туризм.

The article highlights the historical periods in the development of the tourism industry. It was established that the achievement of a certain level of development of productive forces by society was a necessary condition for the emergence of tourism. Scientists since the advent of tourism, as a branch of knowledge, have attempted to establish its exact characteristics. It is proved that the rapid accumulation of empirical knowledge about tourism leads to a growing diversity of approaches to the design of methodological, theoretical and practical components of vocational training of personnel for the tourism industry. This is due to the specifics of national educational systems, different conditions and the level of development of local tourism industries and their sectors, differences in the historical development and establishment of tourism programs, educational institutions that train personnel for the tourism industry, and the specifics of socio-cultural environments, which in general makes it difficult to socialize knowledge and turning the min to operational tools for the development of tourism.

Key words: tourism, tourism industry, historical periods, experience, international tourism.

УДК 338.62

Сушенцева М.Є.,

аспірант

Хмельницького

національного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Вивчення історії розвитку туристичної галузі дозволяє виявити рушійні сили й об'єктивні закони її розвитку. Необхідність вивчення туризму в історичній ретроспективі зумовлена потребою в отриманні об'єктивної та достовірної інформації про основні етапи та загальні тенденції розвитку туристської сфери у світі загалом, у закордонних країнах і в Україні зокрема. Звернення педагогічної науки до практики туристичної галузі знань визначається необхідністю відбору змісту навчання для досягнення поставлених цілей і завдань професійної освіти з туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Особливості функціонування закордонних систем освіти розглядаються в працях Л. Гурьє, І. Жілінська, Е. Бражник, О. Ленської, Н. Нікандровіє та інших учених. Дослідженню сучасних проблем туризму присвячені роботи А. Александрової, М. Біржакова, М. Ананьєва, В. Гуляєва,

Г. Долженко, Д. Ісмаєва, В. Квартального, В. Маркової, Г. Яковенко й ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Порівняно недавно увагу дослідників привернули соціальні, психологічні, культурологічні питання туризму, що є проявом нового етапу в розвитку галузі знання про туризм, а в освіті це супроводжується інтеграцією програм із туризму та відпочинку. Природно, що звернення до вивчення різних аспектів туризму стало основою розвитку партнерської взаємодії наукових і освітніх співтовариств країн Європи загалом та в Польщі зокрема. Водночас, як показує польський і закордонний досвід, стрімке накопичення емпіричних знань про туризм приводить до все більшої різноманітності підходів до проектування методологічних, теоретичних і практичних складників професійної підготовки кадрів для сфери туризму. Це зумовлено специфікою національних освітніх систем, різними умовами і рівнем роз-

витку місцевих індустрій туризму та їх секторів, відмінностями в історичному розвитку та становленні програм із туризму, освітніх закладів, що готують кадри для туристичної галузі, специфікою соціокультурних середовищ, що, загалом, ускладнює соціалізацію знань і перетворення їх на оперативний інструментарій розвитку туризму. Тому ми вважали за необхідне дослідити в ретроспективі розвиток цієї галузі.

Мета статті – здійснити ретроспективний аналіз розвитку туристичної галузі в Польщі.

Виклад основного матеріалу. Засновником туризму вважається Томас Кук (Англія), який 5 липня 1841 р. організував залізничну екскурсію для робітників, які перебували у відпустці. Зауважимо, що це була перша екскурсія в історії Англії і всього світу. Відтоді цей день вважається днем народження туризму. Причиною цього стало те, що в другій половині 1840-х рр. профспілки домоглися щорічних відпусток для робітників, і ті не знали, як використовувати свій вільний час. Т. Кук був ініціатором цієї ідеї, що під час відпустки потрібно подорожувати і розважатися. Так було засновано перше у світі туристичне агентство «Томас Кук і син». Як бачимо, необхідною умовою виникнення туризму стало досягнення суспільством певного рівня розвитку продуктивних сил.

У Польщі, як і в більшості країн Європи, розвиток туризму почався в першій половині XIX ст. Процес розвитку туризму в Польщі поділяється на такі періоди:

1 період (до 1873 р.) – новаторський період, що передуює розвитку власних організаційних форм.

2 період (1873–1918 рр.) – період, в якому сформувалися ідейні й організаційні засади польського туризму і краєзнавства

3 період (1945 р. – 80-ті рр. XX ст.) – розвиток туризму в післявоєнній Польщі.

4 період (з 1989 р. по теперішній час) – сучасний етап розвитку туристичної індустрії в Польщі.

Усі етапи розвитку туризму мали свою історичну специфіку.

Про туризм першого періоду можна говорити на основі аналізу діяльності Станіслава Стагінца і Юліана-Урсіна Немцевича, які мандрували Польщею, збагачуючи знання про країну. Фундаментальні основи краєзнавства і знання про фольклор почав формувати Оскар Кольберг (1814–1890 рр.). У другій половині XIX ст. вийшов друком 15-титомний «Географічний словник Царства Польського». Під чужоземною владою польське суспільство хотіло сформувати туристичну організацію, але політична ситуація зробила це неможливим. Лише в 1873 р. утворено Галицьке Таншанське товариство, метою якого були геологічні дослідження мінеральних ресурсів польських гір. Після Першої світової війни умови розвитку туризму змінилися. У 1923 р. у Львові з'явилося перше бюро

подорожей «Орбіс». За ініціативою Міністерства транспорту в 1935 р. сформована Ліга підтримки туризму. Після Другої світової війни відбувається об'єднання польського туризму, і 17 листопада 1950 р. організовано Польське туристично-краєзнавче товариство. У 1952 р. утворений Комітет у справах туризму при раді міністрів республіки. З'являються центри обслуговування туристичного руху: «Турист», «Спорт-Турист», «Ювентур» та ін. 17 лютого 1960 р. Сейм створив комітет із фізичної культури і туризму.

Як зауважує О. Гутнік, у 1989 р. розпочався сучасний етап розвитку туристичної індустрії в Польщі [1]. Із цього періоду прискорилося руйнування старої системи. Важливою подією було заснування Польської Туристичної палати у 1990 р. (Polska Izba Turystyczna – PIT), що забезпечило можливість представляти інтереси всіх тих, хто працює в галузі туризму. Важливим чинником прискорення розвитку туристичної індустрії в Польщі стало скасування віз для громадян Польщі до окремих європейських держав. І, нарешті, у 1997 р. за сприяння експертів Європейського Союзу (далі – ЄС) розпочато перший етап реалізації Програми розвитку національного турпродукту (бізнес-туризм, міський культурний туризм, сільський туризм, спеціалізований туризм, прикордонно-транзитний туризм) [1].

У цей період розпочалася реформа системи управління туристичною індустрією Польщі. Польський сейм ухвалив Закон «Про туристичні послуги» (вересень 1997 р.). Зауважимо, що цей Закон повною мірою відповідає нормам європейського права. Далі було створено Польську туристичну організацію (1999 р.). Завданням цієї організації є створення позитивного іміджу польського туристичного продукту в державі і за її межами, розвиток інформаційної мережі, участь у розробленні програм розвитку туріндустрії та модернізації її інфраструктури. Визначальною подією для подальшого розвитку Польщі та її туристичної галузі став її вступ до ЄС [11].

Науковцями з моменту появи туризму як галузі знань робилися спроби встановлення його точної характеристики. На думку вченого К. Кохена, існує стільки ж значень терміна «туризм», скільки є досліджень з нього. Питання дефініцій, як зазначає Т. Баум, і сьогодні актуальне і є предметом «запеклих і амбітних дискусій» [4] провідних учених – теоретиків туризму. Чітке тлумачення туристських термінів і понять має велике значення для розуміння тих процесів, які відбуваються в туризмі.

Перші визначення епохи «кустарного туризму», як зазначав іспанський учений Л. Фернандес Фустер, робили акцент на зв'язку туристської діяльності і транспорту, тобто, виходячи із цих визначень, туризм вважався частиною транспортних перевезень [6].

З розвитком туризму і перетворенням його на масове явище з'явилися і нові трактування цього поняття. В історії цивілізації першооснови визначення туризму закладені греками: *tour* (тур) – грецьке слово, що означає «подорож». Адам Сміт у XVIII ст. помітив і проаналізував соціальні особливості мандрівників і був першим, хто назвав їх «tourists» («туристи»); пізніше з'явилися атрибути подорожі, які називалися прикметником «tourist» («туристський» або «туристичний»); нарешті, термін «tourism» – «туризм» – винайдений для позначення явища і теорії туризму. Аналіз становлення терміна «туризм» наводиться в статті Н. Леіпера, де він зазначає, що з відкриттям кожної нової перспективи досліджень, з вибором нового контексту розгляду проблем туризму з'являлися все нові визначення і поняття [9, с. 540]. Чим більше визначень було запропоновано, тим більше думок і суперечок виникало навколо видів і форм туризму як потужного явища в розвитку людства.

Для будь-якої людини туризм – це набуття особистого досвіду, який може бути набутий лише за умови, коли людина особисто прямує куди-небудь у пошуках цікавих вражень. Р. Мілл і А. Моррісон визначають туризм як дію, яка відбувається тоді, коли в міжнародному контексті люди перетинають кордон із метою проведення дозвілля або вчинення будь-яких дій і перебувають поза межами свого місця проживання принаймні двадцять чотири години, але не більше одного року. За визначенням СОТ, той, хто перебуває менше 24 годин далеко від свого будинку в поїздах – не турист, а екскурсант (*excursionist*). Коли люди проводять свій неробочий час, не виїжджаючи далеко від місць свого постійного проживання, їхній досвід і діяльність позначають єдиним поняттям «відновлення сил» (рекреація): відновлення фізичного здоров'я або психологічне відновлення, або будь-який тип відновлення сил.

Уперше поняття «міжнародний турист» уведено в 1937 р. Радою Ліги Націй. Згідно із цим визначенням, таким була особа, яка відповідає трьом критеріям:

- 1) пересування;
- 2) тимчасове перебування в певному місці;
- 3) відсутність зв'язку із працею і заробітком [9].

На основі цих ознак формувалася специфічна туристська термінологія.

За визначенням, ухваленим Організацією Об'єднаних Націй (далі – ООН), туризм являє собою активний відпочинок, що впливає на зміцнення здоров'я, фізичний розвиток людини і пов'язаний із пересуванням за межами постійного місця проживання [2].

Академія туризму Монте-Карло дає більш широке визначення поняттю «туризм»: «Це загальне поняття для всіх форм тимчасового виїзду людей з місця постійного проживання в

оздоровчих цілях, для задоволення пізнавальних інтересів у вільний час або професійно-ділових цілей без занять оплачуваною діяльністю в місці тимчасового перебування» [3]. Тут головний акцент робиться на характері діяльності відвідувачів у місці, відмінному від проживання.

Найбільш поширеним визначенням туризму сьогодні є визначення В. Хунцікера – К. Крапфа, відоме як «генеральна теорія туризму»: сукупність відносин і явищ, які є результатом пересування людей і перебування за межами місця їх проживання доти, доки перебування не переходить у постійне місце проживання і не пов'язане з отриманням доходу [3].

Незважаючи на те, що досі триває пошук «оптимального» визначення поняття «туризм», у системі міжнародних організацій на державному рівні склалося цілком визначене тлумачення цього терміна, а інші трактування лише виділяють або доповнюють його окремі риси.

Відповідно до одного з останніх визначень, запропонованих Статистичною комісією ООН у березні 1993 р., туризм охоплює діяльність осіб, які подорожують і перебувають у місцях за межами їхнього звичайного середовища протягом періоду, що не перевищує одного року підряд, з метою відпочинку, діловими й іншими цілями. У даному визначенні рисами туризму, відмінними від інших видів подорожей, є: нерегулярний характер подорожі; мотивація поїздки, яка не належить до пошуку постійної роботи або міграції; добровільність здійснення поїздки. Усе вищезазначене веде до якого-небудь попиту на туристичні об'єкти, зокрема на засоби розміщення. Саме це визначення використовується Всесвітньою туристичною організацією (далі – ВТО). Водночас, наприклад, у США до туристів відносять тільки тих громадян, які переміщуються від свого постійного місця проживання на відстань, що перевищує 100 миль. Подорожі на менші відстані в статистиці туризму не враховуються [10].

Офіційно визнане в міжнародній практиці визначення туризму запропоноване Всесвітньою туристичною організацією і ухвалено Статистичною комісією ООН: «Усі види діяльності людей, які подорожують або перебувають у місцях за межами їх звичайного середовища на не більш ніж один наступний рік, з метою дозвілля, бізнесу або в інших цілях» [5, с. 7]. Проте за термінологічними цілями дане визначення служить упорядкуванню статистичної інформації з туризму.

Туристське товариство Великобританії описує туризм як «тимчасове, короткострокове переміщення людей до пунктів призначення поза місцями, де вони зазвичай живуть і працюють, і їхні дії протягом перебування в цих пунктах призначення. Нідерландський інститут туризму та транспортних досліджень (НІТТ, м. Бреда) визначає туризм як

усі види діяльності людей, які подорожують або залишаються під час їхнього вільного часу далеко від їхніх постійних місць проживання [8]. Д. Джафарі пропонує таке робоче визначення туризму як галузі досліджень: «туризм як область дослідження вивчає людину, яка перебуває далеко від її звичайного місця проживання; індустрію, яка задовольняє її потреби; і вплив і людини, і індустрії на соціокультурні, економічні та фізичні середовища в місцевості, що приймає» [7, с. 15].

З розвитком світової економіки, розширенням обсягів міжнародної торгівлі, удосконаленням засобів транспорту, зв'язку, платежів зростає кількість і різноманітність контрактів, поїздок громадян, спричинених економічною необхідністю. Підвищення рівня культури, науки, освіти сприяє зростанню міжнародних поїздок не тільки в бізнесових, але й у політичних, культурних, оздоровчих та інших справах.

Протягом п'ятидесяти років туристична індустрія стала більш комплексною і складною. На теперішній час вона досягла такого етапу, на якому потрібно активізувати дослідження традиційних і нових сегментів ринку, споживчих переваг, інформаційних технологій і управлінських методик. Потужний економічний вплив туристичної індустрії, її вплив на людину, культурне середовище вимагає, щоби подальший розвиток цього сектора проходив в умовах більш глибоких досліджень, високосформованого і відповідального менеджменту на основі принципів сталого розвитку.

Висновки. Отже, маючи тривалу історію, туризм досі не має однозначного визначення і по-різному трактується не тільки окремими фахівцями, а й туристськими організаціями. Як складне соціально-економічне явище він недостатньо вивчений і важко піддається кількісній оцінці. Безперервне зростання і розвиток туристичної індустрії та пов'язане із цим загострення конкуренції

сприяють різноманітності туристських напрямів і продуктів, появі нових туристичних центрів. Водночас нині в туристів з'явився більш широкий вибір туристичних центрів, і вони виграють завдяки наявності більш точної і комплексної інформації про турпродукти, а також завдяки посиленню конкуренції. Одночасно туризм буде рости за умови розширення діалогу, співпраці і партнерства між державним та приватним секторами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гутник О. Особливості реалізації державної політики Польщі у сфері туризму. URL: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2010-01/10hovpst.pdf>.
2. Биржаков М., Богданов Е., Надиров А. Система туристского образования. *Туристические фирмы*. Вып. 10. Санкт-Петербург: ТОО «Олбис». С. 159–162.
3. Tourism Body of Knowledge (draft content). *ATLAS News*. 1996. December. № 11. P. 2.
4. Baum T. Managing human resources in the European tourism and hospitality industry. A strategic approach T. Baum. UK: International Thomson Business Press, 1996. P. 281.
5. Echtner C. Entrepreneurial Training in Developing Countries. *Annals of Tourism Research*. 1995. Vol. 22. № 1. P. 119–133.
6. Fleming I. The professionalization of leisure management in Western Europe. *Managing Leisure*. 1996. № 1 (4). P. 248–252.
7. Khan M., Olsen M., Var T. VNR's Encyclopedia of Hospitality and Tourism. USA, New York: Van Nostr and Reinhold, 1992. P. 860.
8. Koh K. Tourism Education for the 1990 s *Annals of Tourism Research*. 1994. Vol. 21. № 3. P. 53–54.
9. Leiper N. The Framework of Tourism: Towards a Definition of Tourism, Tourist and Tourist Industry. *Annals of Tourism Research*. 1979. Vol. VI. № 4. P. 390–407.
10. NHTV Department of Tourism and Leisure Studies. Study Guide. № 1: Breda, 1996–1997. P. 72.
11. Historia turystyki w Polsce. URL: http://pl.wikibooks.org/wiki/Podstawy_turystyki/Historia_turystyki_w_Polsce/.